

A „házastárs” fogalma az uniós polgárok szabad mozgáshoz való jogáról szóló uniós rendelkezések alkalmazása körében

LEHÓCZKI BALÁZS

A Coman-ügyben a román alkotmánybíróság azt kérdezte az Európai Bíróságtól, hogy egy az unión belüli szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogával élt román állampolgár azonos nemű és nem uniós polgár házastársa az uniós jog alapján annak ellenére jogosult-e a házastársával való együttélés céljából a Romániában való állandó tartózkodásra, hogy a román jog nem engedélyezi az azonos nemű személyek számára a házasságkötést, valamint nem teszi lehetővé a más államokban ilyen személyek által kötött házasság elismerését.

2018. június 5-én meghozott ítéletében a bíróság úgy határozott, hogy az uniós jognak az uniós polgárok szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról szóló rendelkezései szerint, amelyek lehetővé teszik az e jogával élő uniós polgár családtagjai számára, hogy azok kövessék az uniós polgárt az annak új tartózkodási helye szerinti tagállamba is (majd onnan adott esetben vissza a származási tagállamba), a házastárs fogalma magában foglalja az azonos nemű házastársat is.

E tekintetben a bíróság megállapította, hogy noha a tagállamok szabadsgot élveznek a tekintetben, hogy engedélyezik-e, vagy sem az azonos nemű személyek közötti házasságkötést, nem akadályozhatják valamely uniós polgár szabad tartózkodáshoz való jogát azzal, hogy nem uniós állam állampolgárságával rendelkező, azonos nemű házastársától megtagadják a területükön való tartózkodáshoz való származékos jogot.

The Notion of “Spouse” within the Meaning of the Provisions of EU Law on Freedom of Residence for EU Citizens

In the Coman case,¹ the Court was asked by the Constitutional Court of Romania whether a non-EU citizen same-sex spouse of a Romanian national should be granted, by virtue of the provisions of the EU law on freedom of residence for EU citizens, a permanent right to stay in Romania, where the conclusion and the recognition of same-sex marriages are prohibited by the national law.

1 Judgment of 5 June 2018 in Case C-673/16 Coman.

By the judgment of 5 June 2018, the Court ruled that the term “spouse” within the meaning of the provisions of EU law on freedom of residence for EU citizens, which entitle the family members of an EU citizen exercising the right to freely move within the EU to stay with this citizen, includes spouses of the same sex.

In this regard, the Court set out that, although the Member States have the freedom whether or not to authorise marriages between persons of the same sex, they may not obstruct the freedom of residence of an EU citizen by refusing to grant his same-sex spouse, regardless of this latter’s nationality, a derived right of residence in their territory.

Bevezetés

Jóllehet az uniós tagállamok szabadságot élveznek a tekintetben, hogy rendelkeznek-e, vagy sem az azonos nemű személyek házasságáról a belső jogrendszerükben, e tagállamoknak mindazonáltal tiszteletben kell tartaniuk az uniós polgárok szabad mozgása alapján őket terhelő kötelezettségeket. E tekintetben a szabad mozgáshoz való jog gyakorlásáról szóló irányelv² (a továbbiakban: az irányelv) lehetővé teszi az e joggal élő uniós polgár házastársa számára, hogy az előbbi tartózkodási helye szerinti tagállamban házastársához csatlakozzon (az uniós polgársággal rendelkező házastársat az uniós jog alapján saját jogon is megilleti az ilyen tartózkodáshoz való jog).

Miután az irányelv maga nem határozza meg a „házastárs” fogalmát, és arról sem rendelkezik, hogy e fogalomnak az irányelv alkalmazása céljából való meghatározása a tagállami jogok feladata lenne, a román alkotmánybíróság által az Európai Bíróság (a továbbiakban: a bíróság) előtt kezdeményezett C-673/16. sz. Coman-ügyben³ felmerült a kérdés, hogy a „házastárs” az irányelv szerinti fogalma magában foglalja-e az érintett uniós polgár vele azonos nemű házastársát is. Már itt fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az említett ügyben felmerült jogvita középpontjában álló jogi problémát nem az azonos nemű személyek közötti házasság legalizálása képezi, hanem az uniós polgárok szabad mozgása.

A házastárs fogalmának az uniós polgárok szabad mozgására vonatkozó szabályok alkalmazásának körében történő értelmezésével összefüggésben is szükség van azonban arra, hogy a bíróság átfogó képpel rendelkezzen arról, hogy a tagállamok nemzeti jogrendszerei a jogfejlődésük jelen állása szerint miként viszonyulnak az azonos nemű személyek házasságkötéséhez.

2 Az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról, valamint az 1612/68/EGK rendelet módosításáról, továbbá a 64/221/EGK, a 68/360/EGK, a 72/194/EGK, a 73/148/EGK, a 75/34/EGK, a 75/35/EGK, a 90/364/EGK, a 90/365/EGK és a 93/96/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2004. április 29-i 2004/38/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

3 A C-673/16. sz. Coman-ügyben 2018. június 5-én hozott ítélet.

A „házastárs” fogalma az uniós polgárok szabad mozgáshoz való jogáról...

E tekintetben érdemes felidézni, hogy a bíróság egy, az uniós tisztségviselőknek a házastársukra tekintettel járó jövedelempótlékával kapcsolatos ügyben 2001 májusában még úgy nyilatkozott,⁴ hogy a „házasság” kifejezés a tagállamok által általánosan elfogadott fogalom meghatározás szerint két különböző nemű személy közötti életközösséget jelöl.

Ami a nemzeti szabályozásokat illeti, bár a 2004. év végén még csak Belgium és Hollandia engedélyezte az azonos nemű személyek közötti házasságkötést, azóta további tizenegy tagállam módosította ilyen irányban jogszabályait, és az azonos nemű személyek házassága legkésőbb 2019. január 1-jétől Ausztriában is lehetséges lesz. Az e személyek házasságának ezen egyre szélesebb körű jogi elismerése azt jelzi, hogy egy társadalmi értékváltozás tanúi vagyunk, amelynek létezéséről valamilyen formában a jog minden érintett területének is tudomást kell vennie.

A Coman-ügy tényállása

R. A. Coman román állampolgár és R. C. Hamilton amerikai állampolgár négy évig élt együtt az Egyesült Államokban azt megelőzően, hogy 2010-ben Brüsszelben házasságot kötöttek. 2012 decemberében R. A. Coman és házastársa az irányelv alapján kérelemmel fordult a román hatóságokhoz, hogy tájékoztassák őket azon eljárásról és feltételekről, amelyek mellett R. C. Hamilton, R. A. Coman családtagjának minőségében három hónapot meghaladó jogszerű tartózkodásra vonatkozó engedélyt kaphat Romániában.

E kérelemre válaszul a román hatóságok tájékoztatták R. A. Comant és R. C. Hamiltont, hogy az utóbbit csak három hónapos tartózkodási jog illeti meg, mégpedig azért, mert Romániában nem minősülhet uniós polgár házastársának, mivel e tagállam nem ismeri el az azonos nemű személyek közötti házasságot.

R. A. Coman és R. C. Hamilton ekkor keresetet indított a román bíróságok előtt aziránt, hogy azok állapítsák meg szexuális irányultságon alapuló hátrányos megkülönböztetés megvalósulását az uniós területén való szabad mozgáshoz való jog gyakorlása tekintetében. A román alkotmánybíróság, amelyhez e jogvita keretében alkotmányellenességi kifogást nyújtottak be, azt kérdezte a bíróságtól, hogy R. C. Hamilton a szabad mozgáshoz való jogát gyakorló uniós polgár házastársának fogalma alá tartozik-e, következésképpen Romániában állandó tartózkodáshoz való jog illeti-e meg.

A Coman-ügyben hozott ítélet: a szabad mozgáshoz való jog hivatkozhatósága olyan esetekben, amikor az uniós polgár visszatért az állampolgársága szerinti tagállamba

2018. június 5-én meghozott ítéletében a bíróság emlékeztetett arra, hogy az irányelv kizárólag valamely uniós polgár olyan tagállamokba való belépésének és tartózkodásának

⁴ A C-122/99 P. és a C-125/99 P. sz. D és Svédország kontra Tanács egyesített ügyekben 2001. május 31-én hozott ítélet.

feltételeit szabályozza, amelyeknek e személy nem állampolgára, és az irányelv nem keletkeztet származékos tartózkodási jogot uniós polgár nem uniós állam állampolgárságával rendelkező családtagja számára olyan tagállamban, amelynek ez az uniós polgár az állampolgára. Következésképpen az irányelv nem keletkeztethet származékos tartózkodási jogot R. C. Hamilton számára abban a tagállamban, amelynek R. A. Coman az állampolgára, azaz Romániában.

A bíróság ugyanakkor hangsúlyozta, hogy bizonyos esetekben az uniós polgár nem uniós állam állampolgárságával rendelkező családtagjait mindenek ellenére megilletheti a tartózkodáshoz való jog az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) az uniós polgárságról szóló 21. cikkének (1) bekezdése alapján, amely az irányelvhez hasonlóan – de a jogszabályi hierarchiában annál magasabb szinten és szélesebb tartalommal – az uniós polgárokat felruhazza a tagállamok területén való szabad mozgás és tartózkodás jogával.

A bíróság e tekintetben emlékeztetett arra, hogy ha az uniós polgár az irányelvben előírt feltételekkel összhangban egy, az állampolgársága szerinti tagállamtól eltérő tagállamban való tényleges tartózkodása alkalmával ezen utóbbi helyen alakította ki vagy szilárdította meg családi életét, úgy az EUMSZ említett rendelkezéséből eredő jogainak hatékony érvényesülése megköveteli, hogy e polgár az e tagállamban vitt családi életét az állampolgársága szerinti tagállamba való visszatérésekor is folytathassa. A bíróság ítélkezési gyakorlata szerint az EUMSZ szóban forgó rendelkezése alapján ilyen esetekben az uniós polgár valamely nem uniós állam állampolgárságával rendelkező családtagja származékos tartózkodási jogban részesül.

Az ilyen származékos tartózkodási jog hiánya ugyanis ezen uniós polgárt visszatarthatná attól, hogy az EUMSZ kérdéses rendelkezése szerinti, másik tagállam területén való tartózkodáshoz való jogának gyakorlása céljából elhagyja az állampolgársága szerinti tagállamot, mert nem lehetne biztos abban, hogy a származási tagállamban folytathatja a fogadó tagállamban így kialakított vagy megszilárdított családi életét.

A bíróság ezt követően rámutatott arra, hogy az e származékos tartózkodási jog megadásával kapcsolatos feltételek nem lehetnek szigorúbbak, mint a tartózkodási jog olyan uniós polgár nem uniós állam állampolgárságával rendelkező családtagja számára történő megadása tekintetében az irányelvben előírt feltételek, amely uniós polgár a szabad mozgáshoz való jogát valamely, az állampolgársága szerintitől eltérő tagállamban való letelepedés útján gyakorolta.

Miután a jelen ügyben a kérdést előterjesztő bíróság kérdései azon az előfeltevésen alapultak, amely szerint R. A. Coman az irányelvvel összhangban történő, tényleges belgiumi tartózkodása alatt R. C. Hamiltonnal családi életet alakított ki vagy szilárdított meg, így a román férfi jogosan hívhatta fel az EUMSZ 21. cikkének (1) bekezdését a nem uniós polgár házastársa tartózkodási jogának megalapozása céljából.

A Coman-ügyben hozott ítélet: a „házastárs” a szabad mozgáshoz való jog gyakorlásáról szóló irányelv szerinti fogalma

Az ügyben felmerült fő jogi problémával kapcsolatban a bíróság megállapította, hogy az irányelv keretében a „házastárs” fogalma, amely olyan személyt jelöl, akit egy másik személyhez házassági kötelék fűz, nemi szempontból semleges, ekként magában foglalhatja az érintett uniós polgár azonos nemű házastársát. Mindazonáltal a bíróság a maga részéről is hangsúlyozta, hogy a személyi állapot, amelynek körébe a házasságra vonatkozó szabályok tartoznak, a tagállamok hatáskörébe tartozó terület, és az uniós jog nem sérti e hatáskört, a tagállamok szabadságot élveznek tehát a tekintetben, hogy rendelkeznek-e, vagy sem azonos nemű személyek házasságáról. A bíróság kiemelte továbbá, hogy az uniós tiszteletben tartja tagállamai nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének.

A bíróság mindazonáltal úgy ítélte meg, hogy az, ha valamely tagállam megtagadja az olyan házasságnak kizárólag nem uniós állam állampolgára származékos tartózkodási jogának megadása szempontjából történő elismerését, amelyet ezen állampolgár a vele azonos nemű uniós polgárral valamely másik tagállamban kötött, akadályozhatja ezen uniós polgár tagállamok területén való szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogának gyakorlását. Ez azt eredményezné, hogy a szabad mozgáshoz való jog tagállamonként változna az azonos nemű személyek közötti házasságra vonatkozó nemzeti jogi rendelkezésektől függően.

Ezt követően a bíróság emlékeztetett arra, hogy a személyek szabad mozgása az érintett személyek állampolgárságától függetlenül korlátozható, ha objektív, közérdekű megfontolásokon alapul, és a nemzeti jog által jogszerűen követett célkitűzéssel arányos.

E tekintetben a közrendet, amelyre a jelen ügyben a szabad mozgáshoz való jog korlátozásának igazolásául hivatkoznak, szigorúan kell értelmezni, oly módon, hogy annak tartalmát az egyes tagállamok ne határozhassák meg egyoldalúan az uniós intézmények ellenőrzése nélkül. Valamely tagállam azon kötelezettsége, hogy elismerje – kizárólag valamely, nem uniós állambeli állampolgár származékos tartózkodási jogának biztosítása szempontjából – az olyan, azonos nemű személyek közötti házasságot, amelyet egy másik tagállamban, annak jogával összhangban kötöttek, nem sérti ezen első tagállamban a házasság intézményét. E kötelezettség különösen nem foglal magában olyan kötelezettséget e tagállam számára, hogy az nemzeti jogában rendelkezzen az azonos nemű személyek közötti házasság intézményéről. Ezenkívül egy ilyen, kizárólag valamely, nem uniós állam állampolgára származékos tartózkodási jogának megadása szempontjából történő elismerésre vonatkozó kötelezettség nem sérti az érintett tagállam nemzeti identitását, és nem veszélyezteti annak közrendjét.

A bíróság végül emlékeztetett arra, hogy egy olyan nemzeti intézkedés, amely akadályozza a személyek szabad mozgását, kizárólag akkor igazolható, ha ezen intézkedés összhangban van az Európai Unió Alapjogi Chartában biztosított alapvető jogokkal. Mivel a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való alapvető jogot a charta

7. cikke biztosítja, a bíróság kiemelte, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezési gyakorlatából – amely a charta értelmezése szempontjából zsinórmértékül szolgál – ugyancsak az következik, hogy egy homoszexuális pár által fenntartott kapcsolat ugyanolyan címen tarthat a „magánélet” és a „családi élet” fogalma alá, mint egy hasonló helyzetben lévő heteroszexuális pár kapcsolata.

Végül a bíróság az EUMSZ az uniós polgárságról szóló 21. cikke (1) bekezdésének fentebb ismertetett elemzésével összefüggésben ismételten hangsúlyozza, hogy a „házasság” fogalma tekintetében az irányelv értelmezésével kapcsolatban tett megállapítások az EUMSZ említett rendelkezése alkalmazásának vonatkozásában is érvényesek.

Zárszó

A Coman-ügyben hozott ítéletével – amelyet semmi esetre sem lehet úgy értelmezni, hogy a Bíróság általános hatállyal az azonos nemű személyek között kötött házasságok elismerésére kötelezte volna a tagállamokat – a Bíróság elvi döntést hozott arról, hogy miképpen kell értelmezni a „házasság” fogalmát az e jogintézményre annak tartalmának meghatározása nélkül hivatkozó és e tekintetben a nemzeti jogokra való visszautalást is mellőző uniós jogszabályok alkalmazása során. Mert ugyan nem vitás, hogy a Coman-ügyben e fogalom tartalommal való megtöltése csak a szabad mozgás jogával élő uniós polgárok helyzetével összefüggésben merült fel, azonban nehezen elképzelhető, hogy ezen ítélet ne szolgálhasson zsinórmértékül a szóban forgó fogalmat esetlegesen tartalmazó más uniós jogszabályok értelmezése során is.

A tagállami szabályozásokban az elmúlt évtizedben bekövetkezett változások fényében az is kijelenthető, hogy a bíróságnak a D. és Svédország kontra Tanács egyesített ügyekben 2001 májusában tett azon megállapítása is meghaladottá vált, miszerint a „házasság” kifejezés a tagállamok által általánosan elfogadott fogalom meghatározás szerint két különböző nemű személy közötti életközösséget jelöl.